

Dağın Ardına –Tepeden– Bakmak ya da Kürt Aydınında Özoryantalizm Sorunu

Selin Pelek*

Kürt meselesi üzerine yazılan ve medyada görünür kılınmayı “hak eden” külliyat deyim yerindeyse eşyanın tabiatı gereği sakat bir doğumla maluldür. Tarafsız bilgilere ışık tutma iddiasında olan yazarlar satır aralarında “ışık kaynağının” nerede konumlandığını okuyucuya hep hissettirirler. Bu kaynak zamanın ruhuna uygun olarak imal edilmiştir ve gölgede bırakması gerekenleri tespit etmede oldukça başarılıdır.

Kısa bir süre önce yayınlanmasına rağmen medyada geniş yer bulan ve ciddi bir okuyucu kitlesine ulaşan Bejan Matur’un “Dağın Ardına Bakmak”¹ adlı kitap Kürt meselesinde bugünün açmazlarını ya da zamanın ruhunun ufkunu yansıtmaya açınsından önemli. Türkiye siyasetinde esen “değişim fırtınasının” Kürt meselesine tezahür etmesi kaçınılmaz. Bu konjonktürde egemen siyasetin kartları yeniden karılırken ülke gündeminde güncelliğini her daim koruyan Kürt sorununu “yeni-den tanımlamak” muktedirler için şimdi her zamankinden daha elzem. Siyaset yelpazesinin muhtelif yerlerinde -ve bir ortak nokta olarak Kürt özgürlük hareketinin karşısında- konumlanan stratejik araştırma merkezlerinin uzun bir sansürden sonra “düşmanı” yenmek için önce onu anlamak gerektiğini keşfetmeleriyle ivmelenen PKK külliyatı Matur sayesinde düşmanı değil “insanı” anlama ve anlatma çabasına terfi ediyor.² İnsan hikâyelerinin yazara göre en çarpıcı noktalarından yola çıkarak hazırlanan kitap örgütün halet-i ruhiyesini bütün klişelerden uzak ve

---

*Paris Nand Üniversitesi, Doktora

1- 2011 yılının Şubat ayında Timaş yayınlarında basılan kitap bir aydan daha kısa bir sürede 5. baskıya ve 25000 satış rakamına ulaştı.

2- Kitabın ulusal medyada şaşırtıcı bir ilgiyle karşılandığını belirtmek gerekiyor. Örneğin Milliyet yazarlarından Güneri Cıvaoğlu 5 Mart 2011 tarihli yazısında kitabın altı çizilerek okunması gerektiğini belirtiyor.

PKK’nin iç gerçeklerini ortaya çıkardığını ve fotoğrafın bütününe göstermeyi başardığını söylüyor. Taraf gazetesinden Yıldırım Oğur Matur’un şair kimliğine de vurgu yaparak “Ancak bir şairin inebileceği kadar derinlere inen, siyasi, ajitatif tüm fazla kelamın törpülediği bu kitapta, ne teröristler ne de kahraman gerillalar var. Kafasından kurşunlar uçarken Sezen Aksu şarkıları dinleyen gerçek insanların hikâyelerini anlatıyor Matur. ‘Değer miydi’, ‘Neden hâlâ dağdasın’ sorularına iyi bir cevapları olmayan normal insanlarla tanıştıyor bizi” diyor. Radikal’den Cüneyt Özdemir; Taraf’tan Nilüfer Kuyuş;Yeni Şafak’tan Ali Bayramoğlu ve daha birçok yazar kitabın “insana dokunan” yönünden etkilendiklerini ifade ediyorlar.

cesurca gözler önüne serdiği iddia edilerek övgüye değer bulunuyor. Türk basınının meşhur isimlerince düzülen methiyelerin özünü kamuoyu tarafından bilinmeyen ötekileri yani “dağın ardındakileri” insan yüzleriyle tanıtmaları ve böylelikle bunca yaşama mal olan bir sorunun karşılıklı anlama çabasıyla nasıl üstünden gelinebileceğini göstermesi oluşturuyor. Bu bağlamda, bu kısa değerlendirme yazısının temel dayanağı sadece insan hikâyelerine odaklanan bir çalışmanın kısırlığını tartışmaya açmak olarak görülmelidir. Temel amacımızın eserin metodolojik yanlışlarla perçinlenen psikoloji temelli siyasal çözümlerinin -iyi niyetli bir anlama çabası olsalar dahi- neden bir “yanlış anlama” kurbanı olduklarını göstermek olduğu söylenilebilir.

MATUR’UN METODU: NALINCI KESERİNİN YONTTUKLARI

“Dağın Ardına Bakmak” isim itibarıyla bile nasıl bir tercihin ürünü olduğuna dair ipuçları veren bir kitap. Direk dağa değil de dolaylı yoldan “ardına” bakmayı tercih eden yazarımız selefleri gibi Kürt meselesinin etrafında dolaşmaktan kurtulamıyor. Bu dolambaçlı yol toplumsal gerçekliğin üzerini kapatan bireysel hikâyelerle örüldükçe muğlaklaşıyor, menzilden uzaklaşıyor.

Kitabın çatısını toplam 12 kişiyle yapılan mülakatların Matur tarafından yazıya dökülmüş ve “klişelerden arındırılmış” hali oluşturuyor. Klişe ile kastedilen anlayabildiğimiz kadarıyla bu insanların siyasal tavırlarını yansıtan ya da alışageldikleri politik terminolojiyle oluşturdukları ifadeler. Matur’un süzgeci ise sadece psikolojik travmaları, özellikle de çocukluk travmalarını geçiriyor. Geri kalan kısmını okuyamadığımız için bilemiyoruz ama yazar propaganda yaptıklarını düşündüğü kısımları makasladığını sadece “insani” olana yer vermek istediğini kitapta ve röportajlarında defaatle belirtiyor.

... Yani bir insanı, önyargılardan arınıp dinlemek, onun kendini ifade ederken yaşadığı klişelere tenezzül etmeyip, propaganda dilinden uzaklaşıp derindeki hikayesine bakmak; yuvadan anladığına bakmak kökleriyle memleketiyle bağına bakmak, annesinin nasıl yaşadığına bakmak, tüm bunlar bir hakikat çerçevesi oluşturmaya yetmese de önemli bir anahtar oluşturuyor insan ruhu için. Çünkü gerçeği aramanın anahtarı vicdandır. (a.g.e. s.17)

Anahtarı vicdan olan kapıdan sadece insan hikâyeleri geçebiliyor. Bilindik espriyi hatırlatırcasına yazar muhataplarının çocukluğuna iniyor, onları dağ yoluna sevk eden travmaları gün ışığına çıkarıyor. Adeta alaylı bir psikolog edasıyla suç, suçluyu ve etkiyi tespit ediyor, yani arzı durumu aydınlatıyor. Çoğunlukla pişman olduklarını satır aralarında hissettirdiği mağdurları rehabilite etmeye soyunuyor. Böylelikle tarafların “birbirini anlama” eylemi gerçekleşmiş oluyor. Matur sayesinde bütün toplumsallıklarından, ideolojilerinden, bilinçlerinden arındırılmış geril-

laldan geriye “sadece insan” kalıyor. Annesini özleyen, ülkesinden uzakta yalnızlık çeken, turuncu puantiyeli çorap giyen, dağda bile olsa dişlerini fırçalamayı ihmal etmeyen, dizi izleyen, hayat galesi içerisinde yuvarlanıp giden insanlar. Yani hemen hepimiz gibi “normal” insanlar. Peki, bu halleriyle neden ve kimin için enteresanlar?

Matur hem Kürt coğrafyasında doğması hem de ailesinden Kürt hareketine katılanların olması nedeniyle meseleye aşına olduğunu hemen her fırsatta belirten bir yazar. Ancak, örgütü anlamak için insanların çocukluk sarsıntılarıyla sınırlanmış bayağı bir solipsizme sarılması ve anne özlemi kadar evrensel bir duygudan bile “onlar da insan” bağlamında etkilenmesi kendisinin de bilincinde olmadığı bir yabancılaşmanın ürünü olsa gerek. Ya da içselleşmiş bir oryantalizmin... Benliğin içine hapsolmuş bir algı dünyasının kalın sınırları yalnızca Matur tarafından çizilebiliyor. O sınırların dışında söz söyleme imkânı bu kez doğuyu değil dağı anlamak isteyen oryantalist ovalı tarafından en başta yok ediliyor. Nedeni basit: çünkü bu kitap “derindeki yaşanmışlıkları anlamak için” yazıldı!

...Benim anlamak ve eğer anlayabilirsem okura aktarmak istediğim, insanın derin bilinçaltını biçimleyen erken yaşantıların hangi kırılmalardan geçtikten sonra nelere dönüştüğünü yansıtmaktı. (a.g.e. s:16).

Oysa dünyanın en uzun süreli halk hareketlerinden biri olarak değerlendirilen Kürt özgürlük hareketini sadece kişisel anılardan yola çıkarak psikolojikleştirmek, yazarı kulak tırmalayıcı bir mağduriyet edebiyatına mahkûm ediyor. Elbette ki Kürt halkına karşı sistematik olarak uygulanan yok sayma stratejisinin bireysel tezahürü olan her türlü baskı, işkence, dışlama Kürt meselesinin içerisinde zikredilmeyi hak ediyor. Ancak bu mazlum halkın serhildanını sosyal, siyasal, sınıfsal köklerinden ayırdığımız anda geriye apolitik bir vicdan siyasetiyle anlaşılmayı bekleyen bir dizi özel mağduriyet kaldığını akılda tutmakta fayda var. Özcesi, Matur’un yaptığı gibi tek tek ağaçlara bakmak ormanı fark etmeyi engelliyor.

Öte yandan, Matur’un seçtiği ağaçlar ormanın sadece bir kısmını temsil ediyorlar. Ayrıntılı öyküsü anlatılan 12 görüşmeciden 11’i hareketin içinde yer aldıktan sonra görüşmenin yapıldığı tarih itibarıyla PKK ile ilişkisi bitmiş olan eski gerillalar. Geriye kalan 12. görüşmeci ise kardeşini ve kaynını savaşta kaybetmiş genç bir kadın. Yani Matur dağın ardına bakmaya çalışırken dağdan ebediyen dönmüş ve daha çok Avrupa’ya yerleşmiş bir toplulukla görüşmeyi yöntem açısından tatmin edici buluyor.

Bu homojen örneklemin başka bir ortak özelliği onları dağa mecbur bırakan en büyük mağduriyetlerinin dil yasağı ile oluşması. Zaten Matur’un algı dünyasında dil yasağı Kürt sorununun temelini oluşturuyor. Görüşmeciler de yazarı doğrular şekilde yasaklı bir anadile sahip olmanın getirdiği zorluklarla daha ilkokulda bilenip dağa çıktıkla-

rını anlatıyorlar. Ve film burada bitiyor. Yıldırım Oğur'un sözünü ettiği budama mekanizması devreye giriyor olacak ki anadil sorunu ile dağa çıktıklarını öğrendiğimiz bu insanların orada, dağın ardında yaşadığı siyasal veya sosyal değişimin, hatta salt toplumsal cinsiyetten kurtulma sürecinin bile izlerine rastlanamıyor. Dağdaki yaşamın devamı da gayet öznel ve romantik bir kavrayışla uğruna baş koyulan bir davaya değil “mücadelede yitirilen hevallere anısına” indirgeniyor.

Matur'un örnekleminin diğer bir ortak paydası ise bu eski gerillaların yaşları itibarıyla 12 Eylül faşizmini çocukken hissetmiş olmaları. Özellikle Diyarbakır Cezaevi'ne ve orada yapılan insanlık dışı işkencelere özel bir yer verilmiş. Baba, ağabey gibi yakın akrabaların uğradığı zulüm ve işkence geçmişte (!) Kürt sorununun bu noktaya gelmesine yol açan ceberut devlet geleneğinin akıl dışı uygulamaları olarak değerlendirilmiş. Mağdurların hepsi çocukken bu zalim devletin baskılarıyla yoğrulmuşlar. Oysa şimdi başka zamanlara tanıklık ediyoruz. “...Çünkü eskiden (-30 yıl önce-SP) Türkiye ne bu kadar demokratı, ne de Kürt sorununu çözmeye niyetliydi.” (a.g.e. s:192). Yani Matur'a göre şimdi daha demokrat ve sorunu çözmeye niyetli bir yönetim altındayız. Öyle ya devletin televizyonu “yasaklı dile” açıldı. Yani yorganın en büyüğünden kurtulduk ve kavgayı bitirebiliriz. Artık Diyarbakır Cezaevi gibi işkencehaneler de yok olduğuna göre Matur'un nezdinde –eğer isterlerse– Kürtlerin bayramı yakındır!

MATUR'UN PKK'si

Bugün itibarıyla dört ayrı ülke toprağına dağılmış bir coğrafyada Kürtler, yıllardır yadsınma politikası ile baş başa bir halk olarak yaşadı. “Anormal” bir düzen altında en ağır tahakküm biçimlerine maruz kalan ve “yok sayılma” pratiğinin “yok edilme” riskine evirildiği bir dönemde ortaya çıkan Kürt hareketine olan halk desteği çatışma ve ateşkes dönemlerinde istisnasız olarak devam etti. PKK, Kürt coğrafyasında bir halkın kendi mevcudiyetini koruma ihtiyacıyla uç verip gelişen bir reaksiyonlar bütünü olarak algılandıkça tüm dışsal çabalara karşın marjinalleşmedi, aksine kitleleşti.

Bejan Matur'un Kürt halkı üzerinden PKK ile kurduğu sığ bağlantı yalnızca yukarıda kısaca değinilen gerçeklik ile alakasız olmakla kalmıyor, “halkların otorite ihtiyacı” gibi siyasi ve sosyolojik literatürde pek rastlanmayan garip bir gereksinime dayanıyor:

“... Kürtlerin kendilerini görmezden gelen merkezi otorite ile çatışmasının ve hadi adımı koyalım otorite arayışının son yansıması olan PKK'nin üstüne oturduğu sorun çok daha karmaşık ve katmanlı”

Yazar, PKK'yi salt bir otorite timsali olarak değerlendirerek legal siyaseti de anti-demokratik bir örgütün basiretsiz kuklası olarak kabul ediyor. AB sürecindeki güçlü Türkiye'nin Kürt meselesinde en büyük ihtiyacının “milliyetçi olmayan, şid-

det politikasını reddeden, demokrat bir Kürt muhalefeti” olduğunu belirtiyor. Çünkü Matur’a göre BDP’de vücut bulan legal Kürt siyaseti hakim-i mutlak ve mistikleştirilmiş Öcalan figürü altında siyaseten iğdiş edilmiş durumda. HEP-DEP-HADEP-ÖZDEP-DTP-BDP çizgisi PKK’nin şiddet yanlısı politikalarının emanetçisi ve ona adeta secde eden bir mürit konumunda.

Oysa Matur’un süzgeci BDP tarafından usanmadan dillendirilen barış çağrılarını ya da düzen güçlerinin sorumsuzluğuyla baltalanan eylemsizlik süreçlerini vicdan sınırlarının dışında bırakıyor. Şiddeti mahkûm etmeye çalışırken “nereden gelirse gelsin lanetliyoruz” kolaycılığıyla işkencecisine kafa tutan gerillaıyla işkencenin failini aynı düzlemde eşitliyor. Yazara göre önemli olan işkence anında “beni dövmekten ne anlıyorsun?” diye sorabilmek. Anlaşılmayı murad eden mağdur böylelikle şiddet sarmalının dışına çıkabiliyor ve her iki bireyi de işkence gören ve işkence yapan olmaktan kurtarıyor. (a.g.e. s:17)

İnsanın içinden “keşke bu kadar basit olsa” demek gelmiyor mu? Şiddeti “her nereden gelirse gelsin kötüdür” apolitizmiyle lanetlemek vicdanın diliyle çok şey söyleyip gerçekte ise lal olmaya eşdeğer değil mi? Pür-i pak bir entelektüel ahlakın sesiymiş gibi görünen “nereden gelirse gelsin” kolaycılığı Foti Benlisoy’un “Şiddet ve kolaycılık” adlı makalesinde ufuk açıcı bir eleştiriye tabi tutuluyor:

“Daha “politik” bir dille ifade edersek, yapısallaşmış, kurumsallaşmış tahakküm ve sömürü odaklarının uyguladığı şiddetle bu şiddete maruz kalanların uyguladığı karşı-şiddet aynı ahlâkî standartlarla değerlendirilebilir mi? Şiddetin kategorik olarak kötü olduğu ve “nereden gelirse gelsin” kınanması gerektiğine ilişkin tutum, bu tarz soruları yok sayarak toplumsal çelişki ve mücadeleleri silikleştirmekte, tarafları bulanıklaştırmakta ve dolayısıyla bu mücadeleler içerisinde taraf tutmayı, etik bir pozisyon almayı engellemektedir. Dahası, “nereden ve kimden gelirse gelsin şiddete karşı olmak” tümcesi ile özetlenen tutum, savunma ile saldırı, fail ile mağdur arasında yapılabilecek ayrımların üzerini örtmekte ve dolayısıyla toplumsal çatışmaların tarafları arasında (ezen-ezilen) bir eşdeğerlik varsaymaktadır. Bu eşdeğerlik bağlamında sözkonusu tutum bizi toplumsal mücadele ve çatışmalarda etik ve politik bir tavır almaktan alıkoyacak ahlaki bir mutlaklığa ve dolayısıyla kolaycılığa mahkûm edebilir. Dolayısıyla “ilkesel” şiddet karşıtlığı bütün etik görünümüne rağmen içerik itibariyle rahatlıkla ahlak dışı olabilir.”³

3- Foti Benlisoy, “Şiddet ve kolaycılık” Birikim Dergisi 172. sayı

Bu bağlamda bir mevcudiyet meselesi olarak, topyekûn baskı altındaki bir ulusun şiddetini ahlaki/vicdani bir aydın tavrıyla lanetlemek en azından daha derin bir tefekkür süzgecine sahip olma zorunluluğunu beraberinde getiriyor. Ne de olsa “aydın olmak” edimi hala daha “sorumluluk duymayı” çağrıştırıyor.

Devamla, “PKK’yi anlama pratiği” için Matur’un feneri o denli cılız ki buzdolabı süsü olarak Öcalan fotoğraflarından hareketle “TC’de eleştirdikleri ne varsa aynen kopyalamışlar” diyerek radikal göndermelerde bulunan yazarın, örgüt etrafında yaratılan dinamizm ve laik halk desteğinin bölge özelindeki yansımalarına bakmak hiç aklına gelmiyor. Yazımızın sınırları dahilinde kalmak kaygısıyla söz konusu hareketlerin bir kaçını zikrederek geçmek istiyoruz. Oldukça muhafazakar ve ataerkil yapıyı kıran kadın hareketi bugün Türkiye feminist hareketinin en güçlü damarını oluşturuyor. Bölgedeki LGBTT muhalefeti henüz emekleme aşamasında olsa da son yıllarda giderek artan bir temsiliyetle karşımıza çıkıyor. Demokratik Toplum Kongresi kapsamında tabandan örgütlenmenin en canlı örnekleri düzenlenen forumlarda, konferanslarda, milyonlarla ifade edilen Newrozlar’da oluşturuluyor. Komün deneyimleri hayata geçiriliyor... Ama bütün bunlar Matur’un siyaset gözlüğünden içeri giremiyor; çünkü bireysel bir anlam dünyasının dışında kolektiflik temelinde yer alıyorlar.

BİTİRİRKEN: BARIŞIN RENGİ

Legal Kürt siyasetini düzenin sıkıştırdığı nokta olan “terörü ve teröristi kınama” demagojisi Kürt meselesine sadece vicdan perspektifiyle bakan bir kısım “iyi niyetli” entelektüel için “her türlüünü kınama” söylemine indirgeniyor. Böylelikle şiddeti üreten siyah tablonun karşısına beyaz vicdanlarıyla çıkan bu aydınlar, Kürt halkının temsilcilerine buyruk yağdırma işiyle mükellef koronun bir parçası haline geliyorlar. Bu politikadan çok felsefe düzleminde kurulmuş denkleme en küçük bir itiraz kör bir silah-külah güzelleme ve şiddet yanlısı olmakla itham ediliyor. Oysaki Kürt özgürlük hareketini kavramak bir şiddet sarmalının ötesinde kolektif taleplerin, teorik güzergahın, günlük hayatta yaratılan/yıkılan pratiklerin analizinden geçiyor.

Bireysel hikayelerin trajikliğiyle, travma avcılığı ile yapılan ve gerçeklikle bağına sadece buradan kuran bir okuma, edebi düzlemde kendine yer edinebilse de hayatın çiplaklığı karşısında metafizik bir söylemden öteye gidemiyor.

Referanslar:

Benlisoy Foti. 2002. “Şiddet ve kolaycılık” *Birikim Dergisi* 172. Sayı
Civaoglu Güneri, *Milliyet Gazetesi*
<http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?ArticleID=1360090&AuthorID=64&KategoriID=4&a=Guneri%20Civaoglu&aType=YazarDetay&b=Dağın%20Ardına%20Bakmak>

Matur Bejan. 2011. *Dağın Ardına Bakmak*, Timaş Yayınları, İstanbul

Oğur Yıldırım. 27 Şubat 2011. *Taraf Gazetesi* “Turuncu puantiye çoraplı gerillalar”
<http://www.taraf.com.tr/yildirim-ogur/makale-turuncu-puantiye-corapli-gerillalar.htm>